

meghatározva feladataikat és szervezési modelljeiket.

A termelési funkció tanulmányozásán belül szól a „mérnöki-technikai-szervezési” összetevőkről, külön figyelmet szentelve a mezőgazdasági termelés szervezései sajátosságainak, a koncentráció és a specializáció kérdésének, valamint a mezőgazdasági termelés belterjességének. A termelési függvények mezőgazdasági alkalmazásainak módszertanát szükséges részletességgel dolgozza fel. Kitér az átlaghozam, a határhozam és az elaszticitás problémájára. Bemutatja a különböző típusú függvényeket és gyakorlati alkalmazásukat.

Az utolsó fejezet részletesen foglalkozik a mezőgazdasági ágazatok szervezési problémáival és sajátosságaival. Megkülönböztetett figyelt

met szentel az automatikus adatfeldolgozás bevezetésének és az automatikus információrendszer kiépítésének a mezőgazdaságban, hangsúlyozva ennek jelentőségét a további előrehaladás és fejlődés szempontjából. A szerző nagy érdeme a szimulációs és más matematikai modellek alkalmazási lehetőségeinek bemutatása a mezőgazdaság területén.

A könyvbemutatón többen is hangsúlyozták, hogy a mezőgazdasági ügyvitelszervezés jelentős hozzájárulás a szervezéstan kutatásához, különösen pedig a mezőgazdaság szervezési problémáinak megoldásához. A könyv újdonságot képvisel mind a kutatás tárgykörét, mind pedig az adott problematika megközelítési módját illetően.

Novković Nebojša

NEMZETI KISEBBSÉGI TÁRGYÚ ESETTANULMÁNY

Dr. Šandor Mesaroš: Položaj Mađara u Vojvodini 1918—1919. godine
Kiadó: az Újvidéki Bölcsészkar Történelemtudományi Intézete, Újvidék,
1981. Recenzensek: dr. Vuko Vinaver és dr. Branko Gligorijević.

Mészáros Sándor esettanulmányában (az 1981-es megjelenési évet viselő kiadvány valójában csak 1982-ben került az olvasók kezébe) igen nehéz feladatot tűzött maga elé: egy aránylag rövid időszakban, alig egy évtizedben, jellemezni és elemezni a vajdasági lakosság magyar nemzetiségű részének helyzetét és politikai magatartását, a magatartására ható tényezőket és a bekövetkezett változásokat. A nehézségek nyilvánvalóan megmutatkoznak már a Bevezető rész második felében (19—28. o.), amikor a szerző az első világháború két utolsó évében végbemenő politikai küzdelmeket vázolja a mai Vajdaság akkori magyar nemzetiségű lakosságának figyelembevételével. A nehézségek nem a tárgyismeret hiá-

nyában jelentkeznek, hiszen a szerző Radnički pokret u Bačkoj 1890—1918 (Munkásmozgalom Bácskában 1890—1918.) címmel megírt, elismerésben részesült könyve minden kételyt eloszlat e tekintetben.

A nehézségek a vizsgálat tárgyának lényegéből adódnak. Hogyan és mennyire lehetséges egy többnemzetiségű területen és országban — amikor a tömegmegmozdulásokban elsősorban az osztályjelleg jut kifejezésre — a lakosság egy adott nemzetiséghez tartozó részét vizsgálni? Ezt a szerző jó érzéssel úgy oldja meg, hogy az osztálymegmozdulásoknak elsőbbséget tulajdonítva tárgyalja a magyar lakosság, illetve a többségében és jelentősebb részében magyar nemzetiségű lakosok által lakott települések eseményeit. Alap-

jában véve azonban ez vonatkozik a politikai küzdelmek olyan formáira is, amikor a hivatalos körök, az állami szervek, valamint a legálisan elismert és működő politikai pártok kerülnek a történések homlokterébe. A magyar nemzetiségű lakosság ugyanis a tőkés állam első évtizedében itt is erősen osztott volt osztálytagozottsága révén, noha tudjuk, hogy a nemzeti polgári politikai pártok célja, magatartása világosan differenciálható nemzeti szempontból is. Ezek a pártok minél szélesebb társadalmi rétegeket igyekeztek maguk köré felsorakoztatni, váltakozó sikerrel. Tudomásom szerint ez a legkevésbé éppen a mai Vajdaság területén sikerült a Magyar Pártnak — meggyőződésem szerint polgári beállítottsága miatt —, mert a magyar nemzetiségű lakosság már osztályszempontból erősen differenciálódott.

Maga az időtartam nem jelenthet nagyobb nehézséget, mert a tőkés Jugoszláviának, majd a Szerb—Horvát—Szlóven Királyságnak ama szakaszát öleli fel, amelyet — legalábbis a politológusok — a látszólagos parlamentarizmus időszakával jelölnek. Ezenkívül a szerző könyvében bejelentette, hogy a Jugoszláv Királyság későbbi szakaszának kutatási eredményeit egy újabb esettanulmányban szándékozik közzétenni. A területi meghatározás viszont már némi gondot okozott a kutatónak, hisz különböző vármelegyek voltak, az első világháború után meg közigazgatási egységeket hoztak létre mai tartományunk területén, s így valójában csak a népfelszabadító háború és a szocialista forradalom fegyveres szakasza idején alakultak ki Vajdaság mai területének a határai.

A szerző kutatási eredményeit, melyeket egy igen gazdag levéltári és korabeli sajtóforrásból merített, azzal, hogy a témájára vonatkozó

tudományos irodalomra is támaszkodott, hat fejezetben tárgyalja. Ezt megelőzően egy-két szerzői ív bevezető tanulmányt iktat könyvébe, amelyben a mai Vajdaság történelmi áttekintését nyújtja, különös tekintettel a terület magyar népességének alakulására és társadalmi helyzetére. A hangsúlyt ebben a bevezető részben — indokoltan — a terület munkásmozgalmának kialakulására és a háborúellenes mozgalom kibontakozására helyezi.

Az első fejezetben Mészáros Sándor a magyar nemzetiségű lakosság társadalmi-politikai helyzetét a trianoni békeszerződés aláírásáig (1920. június 4.) tárgyalja. Ebben a fejezetben nagy figyelmet érdemel a szerző két témája: az akkori idők nemzetiségi politikájának jellemzése és a jogfosztott lakosság ellenállásának bemutatása, valamint a magyar nemzetiségű lakosság gazdasági és társadalmi-politikai helyzetének elemzése az új hatósági rendszer közepette.

A második fejezet a magyar nemzetiségű lakosság gazdasági helyzetének visszazonításával foglalkozik. Ezt elsősorban a magyar lakosság szociális rétegződésének utólagos felvázolásával igyekszik bemutatni Mészáros, ám a hiányos adatok miatt csak részben sikerül neki. Ezt a folyamatot egyébként a szerző az ország fokozatos gazdasági konszolidációja, valamint a nem szláv és a baloldali érzelmű agrárproletárokat és szegényparasztokat mellőző agrárreform körülményei között, és a húszas évek gazdasági helyzetének figyelembevételével tárgyalja. Valószínűleg indokolt lenne a nem szláv agrárproletárok és a falusi szegénység helyzetének érezhető megromlásával is foglalkozni a számukra munkalehetőséget nyújtó nagybirtokrendszer megnyitványa következtében. Ez ugyanis elsősorban a magyar nemzetiségű agrárproletariátust

és a falusi szegénységet érintette, a figyelmet viszont csak az alakulófélben levő kommunista párt és vajdasági szervezetei hívták fel rá. Részben ezzel magyarázható a magyar nemzetiségű agrárproletariátus radikalizálódása, a Magyar Párt elszigeteltsége és a JKP erőteljes befolyása a magyar nemzetiségű agrárproletariátus legfejlettebb részére (falusi napszámosok, téglavető, munkások, kubikusok stb.). Az akkori helyzet felmérését illetően figyelemre méltó Svetozar Markovićnak, a tartományi pártvezetőség szervező titkárának (legálisan a Földmunkások Országos Szövetségének alkalmazotta) 1939-ben külön kiadványként megjelentetett átfogó tanulmánya a vajdasági mezőgazdasági munkások helyzetéről és a Narodni glasban közölt két cikke a vajdasági földreformról (Svetozar Marković Toza: Izabrani spisi. Muzej socijalističke revolucije Vojvodine, Novi Sad, 1974., 128—277.).

A szerző megbízható adatok tömegével mutatja be azt az ellentmondásokkal, botladozásokkal és nehézségekkel teli folyamatot, amely a hatóságok erőszakos fellépése ellenére is a JSZM(k)P, illetve a JKP megalakulásához vezetett Vajdaságban 1919—1921, majd pedig a hírhedt Államvédelmi Törvény bevezetését követően tovább szította a forradalmi hangulatot. Mészáros külön tárgyalja a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek tevékenységét.

Könyve negyedik fejezetében Mészáros a Magyar Párt tevékenységét elemzi. Bemutatja a Magyar Párt szervezetét, belső viszonyait, elemzi nemzeti és gazdasági programját, majd együttműködését 1927—1928-ban a Radikális Párttal. A szerző szembeszáll néhány, a szakirodalomban meghonosodott előítéllettel a Magyar Pártot illetően. Szerintünk a Magyar Párt mégsem volt az

egész magyar nemzetiségű lakosság politikai pártja. Erre utalnak a parlamenti választások eredményei is, amelyeket a szerző részletesen elemez, de a Magyar Párt politikai programja is, részben az írott program is, de még inkább a párt aktivistái által terjesztett. Erre utal az a jugoszláviai magyar nemzeti kisebbség helyzetéről szóló jelentés (Amende, dr. Ewald: Die Nationalitäten in den Staaten Europas, Sammlung von Lageberichten des Europäischen Nationalitäten-Kongresses. W. Braumüller, Bécs—Lipcse, 1931, 339—381., 561—562. oldal), amelyet kutatásaink során nem az egész akkor már betiltott Magyar Párt vezető személyiségei állítottak össze, hanem a dr. Deák Leó körül csoportosult jobbszárny. A Magyar Párt megítéléséhez nem elegendő dr. Várady Imre elnök hasonló gondolkodású munkatársainak a személye. Ez az élete végéig polgári beállítottságú és nagytekintélyű politikus — ahogy Mészáros joggal rámutatott — már az első világháború előtt mint radikális polgári politikus kereste a megbékélést és együttműködést más nemzetiségekkel, elsősorban a szerb nemzetiségű lakosság politikai szervezeteivel. Dr. Várady Imre magatartása tiszteletre méltó volt a két háború között is, amikor ügyvédként vállalta a bíróságok előtt a perbe fogott kommunisták védelmét. Ismert az agg politikus antifasiszta magatartása a német megszállás alatt levő Bánátban, majd háború utáni népfrontpolitika melletti kiállása. Am a Magyar Párt elnöke ellenére létezett a dr. Deák Leó csoport is, amely a háborús bűnösök listájára került és a népbíróság a legszigorúbb ítéletet mondta ki rá. Különben hogy milyen nehézségbe ütközött volna az egész magyar nemzetiségű lakosságot felölelő politikai program megszerkesztése, erről élesen tanúskodik dr.

Steinfeld Sándor három folytatásban leközölt cikke a Hídban (megjelent a Forum Híd-cikkek válogatását tartalmazó kötetben).

A szerző a két utolsó fejezetben a jugoszláviai magyar lakosság kulturális életével foglalkozik, adatbő részletességgel, valamint a magyar—jugoszláv áliamközi kapcsolatokkal 1918—1929 között, belföldi és külföldi, részben bizalmas jellegű irattári adatokra támaszkodva, amelyek ma már a tudományos kutatók számára hozzáférhetők. A könyv a feltárt kutatási eredmények összefoglalójával zárul (rövid magyar és német nyelvű utalással a szerbhorvát nyelvű összefoglaló fejtegetéseire). Ezenkívül a felhasznált irodalomjegyzék mellett, névmutatót és a könyvben szereplő helységek jegyzékét is közli.

Mészáros Sándor könyve újabb kori történelemtudományunk hézag-

pótló esettanulmánya. A források bősége és az adatok sokasága megkönnyíti az átfogó, szintetizáló, elemző történetírást, különösen azok számára, akik képtelenek megbirkózni azzal a terjedelmes magyar nyelvű levéltári anyaggal és nagyszámú korabeli újságcikkkel, amelyeket dr. Mészáros elemzően beiktatott történelemtudományi művébe. A szerző következő kötete a már megjelent tartalmat valószínűleg sok vonatkozásban ki fogja egészíteni a további fejlemények megvilágításában. A magyar nyelvű olvasóknak nyereség lesz, hogy a szerző a szerbhorvát nyelvű, elsősorban a tudományos nyilvánosságának szánt könyvét átdolgozva, tudományosságán nem csorbítva, magyar nyelven nyújtja majd át a kiadónak, figyelembe véve a szélesebb olvasóközönség érdeklődését és igényét.

Rehák László

EGY SAJÁTOS SZOCIOLÓGIATÖRTÉNET

Uvod u istoriju sociologije I—II. kötet, 1032. oldal. Szerkesztette Harry Elmer Barnes, fordította: Vasilija Đukanović és dr. Dušan Milanković, hazai előszó: dr. Marija Bogdanović, kiadó: Beogradski izdavačko-grafički zavod, Belgrád, 1982.

A tekintélyes fővárosi kiadó egy igen vegyes tartalmú, a Misao i dileme (Gondolat és dilemmák) c. sorozatában jelentette meg a chicagói egyetem kiadóvállalata által 1948-ban közreadott kétkötetes könyvet, melynek előszavát a szerző 1947. augusztus 1-jén írta. Így a hazai előszó magyarázata után sem világos, hogy miért döntött a kiadó pont ennek a szociológiatörténetnek a kiadása mellett. Nem kétséges, hogy nehéz feladat egy tudományág történetét megírni, s hogy egy szerző ezt aligha valósíthatja meg kifogástalanul. Ha ugyanis az illető szakterület ismerője megkísérlé ellenőrizni

a maga nézeteit vagy tudása esetleges hézagait szándékozik pótolni a könyvből, akkor rendszerint szembeötlenek az ilyen természetű munkák fogyatékoságai: a felületes elemzés, bizonyos alkotók hiányos ismerete, a tárgyalt alkotók kapcsolatának és egymásra hatásának hiánya stb. Ennek elkerülése végett az amerikai szerző felkérte a múlt század és a XX. század jelentősebb szociológusainak ismerőit, hogy ki-ki írja meg az általa szerkesztett könyvbe adott szerzőre vonatkozó fejezetet, vagy fejezetrészletet, illetve, hogy bocsássa rendelkezésére tanulmányát vagy kéziratát, amelyet azután a